

Туркевич Остап

Львівський національний університет ім. І.Франка

РОЛЬ ПОЛІТИЧНОЇ ЕЛІТИ У КОНСОЛІДАЦІЇ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ УКРАЇНИ

© Туркевич О., 2003

Досліджується вплив еліти на процес консолідації політичних партій. У період радикальних політичних змін в державі і суспільстві роль політичної еліти суттєво зростає. Тому рівень професійної підготовки, рівень політичної культури еліти в перехідних суспільствах відіграє визначальну роль при переході до демократії. Те саме можна ствердити і про українське суспільство загалом і консолідацію політичних партій – зокрема.

The article dwells upon the impact of elite on the process of political parties' consolidation. The elite's role becomes more significant during the periods of radical political changes in the country and in the society. That is why the level of professional qualification, moral presentation and cultural level of elite play a significant role in moving towards democracy in the transitional society, like the ukrainien society in general and in consolidation of political parties in particular.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Процес консолідації демократії має своїм складовим консолідацію демократичних інститутів, а останній – політичних партій зокрема. Етимологічно поняття консолідація (від лат. consolidatio) вказує на процеси зміцнення, укріплення, об'єднання, згуртування [1, с.264]. Їх основою є згуртування, об'єднання, зміцнення [2, с.353]. Метою консолідації партій є оптимізація їх діяльності. Політична еліта є одним із ключових чинників впливу на консолідацію партій. Завдання згуртування демократичної еліти полягає у необхідності посилення і підвищення ефективності впливу останньої на процеси формування влади і прийняття політичних рішень. Згідно з визначенням Ф.Шміттєра, лише зі стабілізацією відносин співробітництва й конкуренції, встановлення стабільних правил політичної гри і згодою з ними переважної більшості тих, хто бере участь в демократичному управлінні, буде можливість вести мову про ознаки консолідованості політичних партій в Україні [див.: 3].

Значення політичної еліти в суспільстві полягає в здатності визначати головні субстанціональні і регулятивні аспекти впливу на політичний процес. Це означає вплив на генерування політичних вартостей (які здатні перетворитись у панівні політичні ідеології, що розвиваються в руслі інтересів їх генераторів) і підтримку чи спротив вибраним подіям, внаслідок чого процеси спрямовуються дещо іншим руслом [4, с.5]. Водночас щоб вийти за межі особистісного фактору треба нагадати: вирішальною для демократії і подальшого демократичного розвитку є побудова і успішне функціонування демократичних інститутів. З їх побудовою і стабілізацією особистісний фактор стає контрольований народом. Зміни, які суперечать демократії суспільством блокуються через ці інститути, а необхідні для суспільства зміни і проти яких виступають правителі, все одно мають змогу бути проведеними через демократичні інститути.

А.Коваль визначив політичну еліту України як фрагментовану, де переважає невисокий рівень структурної інтеграції і нормативного консенсусу (щабля порозуміння стосовно суспільних та політичних вартостей) [4, с.8]. Для успішності процесу консолідації демократії, показники структурної інтеграції і нормативного консенсусу повинні зростати до вищого рівня, до межі, коли демократичні інститути набудуть стабільності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даних проблем. Проблеми переходу до демократії, демократичного транзиту досліджуються в Україні з часу проголошення незалежності. Їх основу заклали дослідження процесу переходу до демократії, що стосувалися латиноамериканських держав, пізніше Східної Європи, пострадянського простору. Після впровадження демократичних інститутів увага зосередилася на проблемах їх консолідації. Перехідному періоду присвячені праці: В. Кувалдіна [див.: 5], М.Фріба [див.: 6], А. Мельвіля [див.: 7], Л. Дунаєвої [див.: 8]. Систематизував і виділив складові проблеми консолідації демократії Ф.Шміттєр у статті "Размышления о гражданском обществе и консолидации демократии" [див.: 3]. Концепція сприяння становлення багатопартійності в Росії, запропонована Т. Шматковою, передбачає застосування для цього теорій коаліцій [див.: 9]. Теорію консолідації демократії запропонував А.Лейпхарт, в якій партії відіграють визначальну роль [див.: 10].

Роль політичної еліти в перехідний період суттєво зростає. Ще В. Липинський наділяв еліту такими якостями як вимогливість і невичерпне бажання вдосконалюватись, матеріальна сила та моральний авторитет в очах своєї нації [див.: 11]. Проблеми політичної еліти торкаються: В. Полохало [див.: 12], В. Струтинський [див.: 13]; російські вчені: А.Агносов [див.: 14], О. Гаман-Голутвіна [див.: 15], Ю.Коргунюк [див.: 16] тощо. Особливо наголошується в працях на необхідності контактів еліти з громадянським суспільством, ведучій ролі еліти в

перехідний період, становленні демократії. А. Коваль проаналізував елітарні теорії, визначив місце в них української еліти, її характеристики [див.: 4].

Ідеологія є засобом спілкування між суспільством і елітою. Значенню і ролі ідеології, на пострадянському просторі, присвячені праці вчених: П. Демчука [див.: 17], В. Касьяна [див.: 18], В. Литвина [див.: 19], А. Мельвіля [див.: 20], А. Соловйова [див.: 21], Л. Солонька [див.: 22] тощо. Чинники впливу на голосування українських виборців розглядав В. Геслі [див.: 23]. Є. Бистрицький звертає увагу на роль політичної культури і на толерантність, як на чинники послаблення соціального напруження [див.: 24].

Невирішені раніше частини загальної проблеми. Роль політичної еліти у процесі консолідації політичних партій є визначальною: при обранні і формуванні ідеології останніх, у впливі на консолідацію політичного режиму, на вибір типу виборчої системи. Велике значення має рівень політичної культури, толерантності поміж елітарними групами. Треба звернути увагу на засоби спілкування політичної еліти і суспільства, визначити межі і значущість впливу еліти на суспільство загалом і на різні соціальні групи в Україні.

Метою є визначення ролі політичної еліти у процесі консолідації політичних партій.

Виклад основного матеріалу. Визначальною складовою для успішного функціонування політичних партій є ідеологія. Партійні структури, котрі не спираються на визначену ідеологію, не є життєздатними. Вони, як правило, не можуть проіснувати більше двох виборчих циклів. К. Ясперс виявив хвилеподібність в існуванні ідеологій, вона виглядає так: ідеологія → втрата ідеології → нігілізм → нова віра [21, с.12]. Коли позиції партій збігаються, ідентифікаційні чинники для виборця стають головними, а ідеологічні – втрачають своє значення [23, с.38]. Відповідно до власних ідеологічних уподобань, голосуватиме він за ту політичну силу, котра матиме, на його переконання, більше шансів потрапити до парламенту. Це вимагає від політичної еліти вдосконалення ідеологічної бази, розбудови комунікаційних зв'язків між суспільством та елітою. І навпаки, – недостатність інформації загрожуватиме суспільству спробами маніпуляції громадською думкою тими, хто володіє монополією на засоби масової інформації. Отож тільки демократично налаштована політична еліта сприятиме побудові нового демократичного політичного режиму.

Політична еліта повинна всіляко сприяти зміцненню демократичного політичного режиму – основи ефективного функціонування політичних партій. До його недоліків в Україні можна віднести: часту декларативність демократії, залишки авторитаризму, схильність до авторитарних методів управління. Засоби: сприяння посиленню політичних партій, які є основними чинниками підтримання і посилення конкуренції на досягнення важелів реалізації влади для посилення контролю суспільства за діяльністю тієї ж влади, сприяння демократизації режиму загалом.

Найкращим типом виборчої системи для посилення ролі політичних партій є пропорційна, при встановленні обмежень, які б унеможлилювали подрібнення партій (як от прохідний відсоток на виборах до парламенту тощо). В умовах сучасного політичного режиму в Україні, посилення впливу політичних партій на процес виборів сприятиме зростанню серед них конкуренції, формуванню структурованого парламенту, а також – відповідно ефективної парламентської більшості і опозиції. Узгодження пріоритетів розвитку серед представників еліти сприятиме укрупненню політичних партій, посилення їх ролі в суспільстві і державі. Модель консолідації демократії, що її запропонував А. Лейпхарт, має своєю основою пропорційну виборчу систему. В ній партії – це виразники інтересів окремих сегментів суспільства [див.: 10].

Толерантність, котра є важливим принципом відносин у суспільстві, повинна стати одним із принципів відносин поміж групами політичної еліти, між політичними опонентами. Межею толерантного ставлення до опонентів повинні бути лише ті дії останніх, що загрожують демократії. Захист демократії – єдине, що дозволяє нетолерантне ставлення до опонентів. Іншим аргументом може стати загроза національній державі, коли можуть бути обмежені демократичні права і свободи громадян, але – тільки відповідно до Конституції. Толерантне ставлення передбачає терпимість до опонентів. Є. Бистрицький визначає толерантність у ставленні до національних меншин, як “несумісність назавжди”, як “... зіткнення не стільки різних світорозумінь, скільки різних за своєю унікальністю способів організації та переживання спільного життя” [24, с.140]. Головну роль у названих процесах відіграє повернення морально-етичних принципів співіснування, які є досягненням Західної цивілізації і українського народу.

Необхідно дбати про підвищення рівня політичної культури: він би мав відповідати світовим демократичним стандартам. Окрім того, в радянський період, розвиток асоціювався у населення з насильством. Стара еліта була практично тим же пролетаріатом, оскільки завжди існував страх, що все заберуть знову. Тому нова еліта виявляє прагнення отримати все відразу, тут і тепер. Проблема сучасної еліти в тому, що вона сприймає державу як велику корпорацію і відповідно веде себе [15, с.21].

За висновками вчених є межа впливу еліти на суспільство. Хіглі обґрунтував поріг дії елітних груп на неелітні залежно від недоторканості сакральних цінностей в традиційному суспільстві і наявних економічних інтересів в модернізованому суспільстві.

Задля справедливості слід відзначити, що про консолідацію політичних партій і блоків ще донедавна можна було дискутувати, лише абстрагуючись від дійсності. Безперечно позитивним є створення

передвиборчих і парламентських об'єднань під час останніх виборів до парламенту. Для зміцнення партійної системи необхідно, щоб об'єднання були демократичними за своїм змістом. Т. Шмачкова поділяє партійні об'єднання на блоки і коаліції. Коаліція – це рівноправне об'єднання її учасників, на відміну від блоку, який передбачає строго ієрархізовану структуру, де домінує одне або кілька членів політичних об'єднань і нав'язується іншим своя воля [9, с.32-33]. Лише об'єднання у формі коаліції служитиме завданням підвищення нормативного і структурного консенсусу політичної еліти, консолідації політичних партій. Недемократична форма політичного блоку має здатність породжувати нові конфлікти через ігнорування інтересів слабших членів блоку, послаблює об'єднання, не сприяє процесові консолідації партій.

Висновки і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Представники еліти, які мають близькі цілі, спільне розуміння методів їх досягнення, не виявляють схильності до скоординованих дій. Завдання еліти – визначення стратегії розвитку держави і суспільства. Її представники повинні визначитися в парадигмі розвитку для себе, яка повинна логічно випливати з національних традицій і найкращих світових демократичних здобутків. У випадку відсутності спілкування між суспільством і елітою, остання опиниться в ізольованому становищі, і всі її починання не матимуть підтримки останнього, а то й викликать спротив.

Тільки демократично налаштована еліта схильна сприяти консолідації політичних партій. Її зусилля повинні спрямуватися на зміцнення ідеології партій, на демократизацію політичного режиму, на прийняття пропорційної виборчої системи. Створення ланцюжка: обрання депутатів вищого законодавчого органу за партійними списками, посилення ролі парламентських фракцій відносно парламентських груп, право парламенту на формування уряду на партійній чи коаліційній основі є створенням чіткого фундаменту функціонування політичних партій. А надалі можна б було лише модернізувати механізми такого ефективного функціонування. Представники партійної еліти автоматично стали б тоді потенційними керівниками законодавчої і виконавчої влади. Умовами успішності процесу консолідації партій є взаємна толерантність груп еліт, підвищення демократичної політичної культури, кроки до реалізації коаліційної політики.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Словник української мови в 11 т. / За ред. І.К.Білодіда. – К.: Наукова думка, 1970-1980. – Т.4.
2. Словник інішомовних слів / За ред. О.С.Мельничука. – К.: Головна редакція УРЕ, 1974.
3. Шматтер Ф. Размышления о гражданском обществе и консолидации демократии URL:<http://www.politstudies.ru/fulltext/1996/5/3.html>
4. Коваль А. Спроба типологізації політичної еліти України // Генеза. – 1997. – № 2.
5. Кувалдін В. Президентська і парламентська республіки як форми демократичного транзиту // Політична думка, 1998. – № 3-4.
6. Фрїб М. Як осмислити посткомунізм // Політична думка. – 1997. – № 4.
7. Мельвіль А. До аналізу демократичного транзиту в Росії // Політична думка. – 1998. – № 1.
8. Дунаєва Л. Тенденції та перспективи модернізації партійно-політичної сфери і утвердження партійної системи в Україні // Людина і політика. – 2001. – № 5.
9. Шмачкова Т. Теории коалиций и становление российской многопартийности (методики рационализации политического процесса) // Полис. – 1996. – № 5.
10. Лейпхарт А. Сообщественная демократия. – М.: Аспект Прес, 1997.
11. Липинський В. Листи до братів-хліборобів. Про ідею і організацію українського монархізму. – Київ-Філадельфія, 1995. – Т.6, кн.1.
12. Полохало В. Структурування політичних еліт в процесі виборчих кампаній в Україні і Росії: порівняльний аналіз // Політична думка. – 1999. – № 3.
13. Струтинський В. Політична відповідальність правлячих еліт у посткомуністичному суспільстві: етичний вимір проблеми // Політологічні та соціологічні студії. – Чернівці: Місто, 2000. – Т.1.
14. Агносов В. Россия как разрушающееся традиционное общество // Полис, 2001. – № 3.
15. Гаман-Голутвіна О. Стратегія розвитку в ціннісному полі російської еліти // Політична думка. – 2000. – № 2.
16. Коргунюк Ю. Политическая элита современной России с точки зрения социального представительства // Полис – 2001. – № 2.
17. Демчук П. Не перетворити б політичні гасла в міфи // Віче. – 1995. – № 1.
18. Касьян В. А “ізми”, видно, не старіють // Віче. – 1994. – № 7.
19. Литвин В. Центризм. Місце злагоди змінити не можна // Віче. – 1994. – № 1.
20. Мельвіль А. Масові політичні орієнтації в посткомуністичній Росії // Політична думка. – 1998. – № 3-4.
21. Солов'єв А. Политическая идеология: логика исторической эволюции // Полис. – 2001. – № 2.
22. Солонько Л. Імперська складова “української ідеології” та пострадянська бюрократія // Політична думка. – 2001 – № 1-2.
23. Геслі В. Чинники впливу на голосування українських виборців // Політична думка. – 2000. – № 3.
24. Бистрицький Є. Конфлікт культур і філософія толерантності // Політична думка. – 1997. – № 1.